

Nederlands Dagblad 21 februari 2015

De sfeer in het aartsbisdom Utrecht is om te snijden

UTRECHT - De toekomstvisie voor het aartsbisdom Utrecht van kardinaal Wim Eijk ligt veel kerkleden, maar ook pastores als een steen op de maag.

Twintig megaparochies met elk waarschijnlijk één kerk, dat blijft er straks over van het aartsbisdom Utrecht volgens kardinaal Wim Eijk. 'Verlammend', 'van bovenaf opgelegd', 'geen inspiratie', zijn de klachten. Sommige priesters proberen hun eigen parochie voor kaalslag te behoeden.

Drie zondagen achtereen werd in de Heilige Lebuinusparochie in Deventer een kerk gesloten. Op 25 januari de Maria Koninginkerk, 1 februari de Theresiakerk in Olst, 8 februari de Heilig Hartkerk. Drie keer een volle kerk voor de laatste eucharistieviering - ja, dan komen de mensen wel.

In totaal gaan zes van de elf parochiekerken dicht. Er blijven dus vijf open - heel wat meer dan de ene kerk waar aartsbisschop Wim Eijk het over heeft. Bovendien maakt een van die zes, de Titus Brandsmakerk, een doorstart als parochiehuis, met onder meer zes keer per jaar een laagdrempelige gezinsviering. Als de gesloten kerken verkocht worden, is de begroting straks weer sluitend. Deventer kan vooruit.

Toch kan diaken Marc Brinkhuis zich voorstellen dat de 'Lebuinus' nog eens terug moet naar één kerk. 'Dertig jaar geleden hadden we hier zeventuizend kerkgangers, nu duizend. En het eind is niet in zicht. We hebben de dorpen nog ontzien, maar hoe is het daar over vijf of tien jaar? Ik rijd met mijn kinderen liever een stukje verder als ze daar leeftijdgenoten in de kerk aantreffen.'

'Bij ons zijn de helft van de betalende adressen mensen boven de zeventig', zegt pastoor Henri ten Have van de Titus Brandsmaparochie (tien kerken) op de Zuid-Veluwe. 'Als je dan vooruitkijkt, krijg je een heel droevige aftreksom.'

Maar hoe reëel is het om alle katholieken in een uitgestrekt gebied naar één kerk te krijgen? Als ik in 2028 met pensioen ga, schreef aartsbisschop Eijk in november, telt het aartsbisdom naar verwachting 'minder dan twintig' parochies met elk 'waarschijnlijk' nog maar één kerk. Die brief ligt veel kerkleden als een steen op de maag. Via een reeks gesprekken en geschreven reacties proberen we de stemming te peilen.

bisdomgrens

Toen de kersttijd voorbij was, kwam er protest. Oud-hoogleraar Jozef Wissink schreef een geëmotioneerde open brief onder de titel 'De verwoesting van een bisdom'. Een groep van 93 emeriti pastores vroeg om een gesprek. Er kwam een professorenmanifest. De kritische beweging Bezielde Verband gaat een petitie sturen naar de paus; de teller stond vrijdag op 1600 steunbetuigingen, zegt voorzitter Ad de Groot. In Twente is een Verband van Verontruste Parochianen, dat laat onderzoeken of de bisdomgrenzen gewijzigd kunnen worden: kan Overijssel niet naar het bisdom Groningen-Leeuwarden? Daar maakt bisschop Gerard de Korte andere keuzes. Hij wil dat de kerk zo lang mogelijk in dorpen en stadswijken aanwezig blijft. Desnoods in een gehuurde dorpszaal, school of protestantse kerk.

Het lijken allemaal kansloze missies van de critici. Die grenswijziging alleen al. 'Utrecht is een eeuwenoude zetel en de reden voor wijziging is smadelijk voor de aartsbisschop; daar zal men in Rome heel voorzichtig mee zijn', zegt kerkjurist Ruud Huysmans.

Wissink kreeg van het aartsbisdom een lang epistel over zich heen, dat de vloer aanveegde met zijn 'gratis meningen' en 'verdraaide feiten, overdrijvingen en verzinsels'. Eijk gaat met niemand in gesprek. De emeriti kregen via de media te horen dat ze 'niet meer weten wat er speelt'. Kritische parochianen moeten bij hun parochiebestuur zijn. Wel riep de kardinaal deze week in zijn vastenbrief katholieken op hun boosheid over kerksluitingen los te laten, omdat ze anders verbitteren.

niet unaniem

De bisschop sluit geen kerken, daarover beslissen de parochiebesturen, zegt het aartsbisdom. 'Onzin', zegt Ad de Groot (hij gebruikt een bozer woord). 'Die besturen zijn zetbazen. Ze worden niet van onderop gekozen, maar door de bisschop benoemd.'

Eijk hoopt dat meer kerken open kunnen blijven, zegt het aartsbisdom. Maar dat staat niet in de brief. Het is ook niet de ervaring in plekken waar parochianen daar hun best voor deden. Eerbeek, waar ze probeerden aan te tonen dat de kerk open houden goedkoper zou zijn. Elburg, waar ze zelf de kosten van vieringen en voorgangers wilden dragen. Brummen, waar een groep 'actieve en betrokken' katholieken zegt prima levensvatbaar te zijn. Of Oldenzaal, waar uit alle negen kerklocaties verzet komt tegen sluiting van twee kerken.

Pastors voelen zich soms klem zitten tussen geldtekort, parochianen die alles bij het oude willen laten, en hun gehoorzaamheid aan de bisschop.

Eijk heeft op drie regiobijeenkomsten zijn toekomstbrief met de actieve priesters en pastoraal werkers besproken. Die steunen zijn aanpak 'zonder uitzondering', meldde het aartsbisdom naderhand. Maar dat is niet zo. De sfeer was 'gelaten', zegt iemand die erbij was. 'Er werden kritische vragen gesteld, maar die werden niet echt gehoord door de kardinaal en zijn staf. Ik had het gevoel dat iedereen dacht: laat dan ook maar, dan proberen we in en met de eigen geloofsgemeenschappen het tij wel te keren.' 'Het is het zoveelste schrijven dat van bovenaf opgelegd wordt', zegt een ander, 'en in al die jaren dat ik werkzaam ben, heb ik nog nooit de vraag gehoord: hoe is het werk aan de basis, wat kom je tegen, wat zijn de wegen die we kunnen bewandelen om Jezus' boodschap verder te verkondigen?'

De meesten waarderen dat Eijk laat zien hoe ernstig de situatie is. Maar hij communiceert niet, voor hij met zo'n ingrijpende brief komt; hij nodigt niet uit tot open gesprek; kritische vragen worden als een aanval gezien; hij zuigt motivatie en enthousiasme weg, aldus steeds terugkerende opmerkingen.

'De sfeer in het bisdom is om te snijden', zegt een priester. Het woord 'angstcultuur' valt meer dan eens. 'Onze pastoor wil nog een keer overgeplaatst worden. Die voert het beleid van de aartsbisschop wel uit', zegt een lokaal kerkbestuurslid uit de Achterhoek. 'De afgelopen jaren heb ik de nodige collega's horen zeggen dat ze hun mond houden, want dat ze wel hun baan willen houden', zegt een pastor. Er zijn priesters die in hun parochie 'het beleid van De Korte' willen uitvoeren en geen tegenwind van Eijk willen riskeren.

parochiesynode

Maar er zijn ook priesters die vinden dat je je niet bang moet laten maken. 'De kritiek wordt nu erg op de persoon van Eijk gespeeld', zegt Ton Huitink, pastoor in Baarn en omstreken. 'Dat helpt niet om samen als kerk te groeien. Ik ben blij dat hij over de toekomst nadenkt. Maar zijn brief is voor mij niet leidend. Het is geen beleidsstuk, geen decreet. De bisschop reikt iets aan. De gemeenschap reikt mij ook iets aan. En het is mijn rol om besluiten te nemen.' Huitink is van plan een parochiesynode te houden, waar iedereen kan meepraten over de vraag: hoe willen we als lokale gemeenschap het evangelie uitdragen? Hij noemt de bisschoppensynode in Rome over het gezin als voorbeeld. 'De paus stimuleerde iedereen om vrijuit te zeggen wat er leeft, en alles en iedereen gehoord hebbend neemt hij een besluit.' Huitink voegt eraan toe: 'Zo'n proces zou ik het aartsbisdom ook gunnen.'

'Op mij werkte de brief bijna verlamdend', zei mediapriester Roderick Vonhögen in het radioprogramma *Wierook en pepermint*. 'Als dit alles is wat overblijft, waarom zouden we dan nog? Ik heb in een preek de bisschop vergeleken met de apostelen, die aan het rekenen waren met broden en vissen. Maar de Heer zei: "Geven jullie de mensen maar te eten." Dat maakt je medeverantwoordelijk, dát geeft energie.'

Die verlamming herkent pastoor Ten Have in Wageningen, afhankelijk van zijn stemming. Maar alle lokale gemeenschappen overeind houden gaat niet. 'Dat proberen we al veertig jaar. Het is op.' Maar er is ook meer nodig dan die ene centrumkerk. 'Er moet wel een gemeenschap zijn. Niet dat mensen op zondag aan komen rijden voor de eucharistieviering en daarna meteen weer weggaan.' Hij hoopt in zijn parochie ergens in het midden uit te komen. 'En ik hoop ik dat er ooit weer nieuwe belangstelling voor geloof ontstaat.'

uitstraling

'Er moet ook perspectief zijn', zegt Gerben Zweers, pastoor van twee parochies met nu nog zestien kerken, in Houten en Culemborg en omstreken. 'Hoop en bemoediging zijn de core business van de kerk. Dat komt niet goed over het voetlicht.' De vrijwilligers die zich dagelijks voor de kerk inzetten, voelen zich aan de kant gezet: ze hebben het gevoel dat alles blijkbaar niet goed was. 'Hoe iets overkomt wat je schrijft, en hoe je mensen vertrouwen geeft om aan de slag te gaan, daar is onze bisschop niet zo goed in', zegt Zweers.

'Er moeten kerken dicht, dat is evident. Maar houd dan bijvoorbeeld de pastorieën open, als eigen plek voor de gemeenschap doordeweeks. Maak daar wat van! En wat kun je doen met jongeren? Wat kun je in je dorp of stad doen op hoogfeesten, iets wat uitstraling heeft ook voor mensen die niet in de kerk komen? Wissel daar ideeën over uit. Dat is iets anders dan alleen zeggen: er blijft één kerk over en daar moet iedereen maar naartoe.'

In Deventer hebben intussen twee kosteren een initiatief genomen dat naar het hart van de aartsbisschop zal zijn: ze hebben de Stichting Kerkvervoer opgericht. 'De Maria Koninginkerk staat tussen drie of vier bejaardencentra in. De mensen konden lopend naar de kerk', zegt koster en chauffeur Albert Buunk. Nu rijdt er voor hen een busje naar de H. Nicolaaskerk in Schalkhaar. Mochten er meer kerken dichtgaan, dan kan de

stichting voor meer chauffeurs en busjes zorgen. Wie weet wat een onderneming dat nog eens wordt.

'op de regiobijeenkomsten klonk geen enkel protest'

Wat zegt het aartsbisdom op kritische vragen? Kardinaal Eijk trekt zelden tijd uit voor interviews. Namens hem reageert zijn woordvoerder Roland Enthoven.

Waarom nou geen gesprek met de emeriti? Dat doet toch geen pijn?

'Nee, en het zou in veel gevallen vruchtbaar kunnen zijn. In dit geval heeft een ontmoeting geen zin, omdat zij zich met Wissink lijnrecht tegenover de kardinaal opstellen.'

Vindt de kardinaal het nu wenselijk dat een parochie het met één centrumkerk doet? Of hoopt hij dat er meer kerken open kunnen blijven?

'Er ligt een prognose van onderzoeksbureau Kaski uit 2007 van het kerkbezoek tot 2020. Maar veel parochies zaten in 2012 al op de aantallen die voor 2020 werden verwacht. Het loopt dus harder terug dan we dachten. Als er parochies zijn die uiteindelijk meer kerken kunnen openhouden, is dat alleen maar goed. Dat zou betekenen dat de terugloop daar stabiliseert. In die zin is de tekst van de kardinaal ook een wake-upcall: veel mensen beseffen niet dat negen van de tien parochies in het aartsbisdom financiële tekorten hebben, soms enkele tonnen per jaar. Evenmin lijken velen zich bewust van de zeer sterke vergrijzing.

Kan een parochie er ook voor kiezen om op zo veel mogelijk plekken aanwezig te blijven? Bijvoorbeeld de kerk verkopen als die deels voor de eredienst beschikbaar blijft? Of een protestantse kerk, school of dorpszaal huren?

'Wij zijn niet voor verkleining van kerken. De kans is groot dat dat over een aantal jaren dan weer moet. In de katholieke opvatting is de kerk een huis waar God aanwezig is; daar past eerbied voor Hem en dat verdraagt zich niet of nauwelijks met andere activiteiten. Samen bidden kan altijd en overal. Er kan een pastoraal steunpunt worden ingericht, waar het kerkelijk leven doorgaat: diaconie, catechese, kerkopbouw, pastorale gesprekken, vergaderingen. Maar eucharistie vieren gebeurt niet in een school of dorpszaal; daarvoor zijn gewijde kerken beschikbaar en er zijn ambtsdragers nodig, die niet langs alle locaties kunnen reizen.'

Wordt door kerksluitingen de terugloop van het kerkbezoek niet versneld? Geef je daarmee niet een deel van het kerkvolk op?

'Dat is een worsteling, maar een parochiebestuur sluit een kerk niet voor niets: vaak komen er dan nog slechts enkele tientallen - vaak oudere - parochianen naar de kerk. Hoelang is het dan (financieel) op te brengen om zo'n kerk open te houden? En hoeveel wervende kracht gaat er nog uit van zo'n geloofsgemeenschap? Een parochiebestuur kan niet wachten tot de laatste het licht uitdoet.'

Is uw beroep op Franciscus - die zei: 'avanti', we moeten vooruit - terecht? Zegt hij niet juist dat de kerk daar naartoe moet waar de mensen zijn?

'Paus Franciscus wilde zeggen dat we niet koste wat het kost moeten vasthouden aan wat er is, maar ook moeten durven loslaten en nieuwe wegen inslaan. Van één volle kerk gaat meer wervingskracht uit dan van vier kerken die voor een kwart of minder zijn gevuld. Enkele parochies waar kerken zijn gesloten, maken al melding van nieuw elan.'

Kunt u volhouden dat alle actieve priesters en pastoraal werkers het met uw oplossingsrichting eens zijn?

'Er zijn op de regiobijeenkomsten vragen gesteld en opmerkingen gemaakt. Maar er klonk geen enkel protest; in die zin is het kritische geluid van de emeriti heel anders dan de reactie van de actieve pastorale beroepskrachten.'

auteur: Wim Houtm